# TOBB-SİYASET İLİŞKİSİ AÇISINDAN ERBAKAN'IN TOBB BAŞKANLIĞI SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

**Hüseyin ÇAVUŞOĞLU***

**Özet**

Türkiye'de merkez sağ partiler-TOBB ilişkisine baktığımızda, Demokrat Parti ve Adalet Partisi'nin Odalar Birliği'ne hâkim oldukları görülmektedir. Adalet Partisi'nin tek başına iktidara geldiği 1965 yılından, Mehmet Yazar'ın TOBB Başkanlığı'na (27 Mayıs 1979) kadar geçen zaman zarfında, sadece Erbakan'ın Odalar Birliği Genel Başkanlığı dışında, TOBB yönetim kurulu listesi AP yönetiminde belirlenmiştir. Hükümetin, Odalar Birliği'ndeki seçimleri erteletme kararına rağmen, 24 Mayıs 1969 günü Odalar Birliği Genel Kurulu'nda seçim yapıldı. Yapılan seçimde Odalar Birliği Genel Başkanlığı'na Necmettin Erbakan seçildi. Hükümet, Erbakan'ın seçilmesinden sonra, Odalar Birliği'nin emrinde olan bazı kota kullanma yetkilerini, Odalar Birliği'nin elinden aldı. Erbakan, Odalar Birliği'nden Ankara Valiliği'nin emriyle polis gözetiminde uzaklaştırıldı. 12 Ekim 1969 seçimleri için AP'den adaylığı kabul edilmeyen Erbakan, Konya bağımsız milletvekili olarak Meclis'e girdi. Çalışmanın amacı, Erbakan'ın Odalar Birliği Başkanlığı sürecinde yaşanan gelişmeleri, nedenleriyle ortaya koymaktır. Çalışmada, AP ve DYP'nin önemli isimleriyle yapılan sözlü tarih çalışmasına da yer verildi.

**Anahtar Kelimeler:** Odalar Birliği, Demirel, Erbakan, kota, sanayici, tüccar.

# EVALUATION OF ERBAKAN'S PRESIDENTIAL PROCESS AT THE UNION OF CHAMBERS AND COMMODITY EXCHANGES OF TURKEY (TOBB) IN TERMS OF TOBB-POLITICS RELATIONS

**Abstract**

When we study the relationship between the right–wing parties in Turkey and the Turkish Union of Chambers and Commodity Exchanges, it is clearly seen that the Democratic Party and the Justice Party are in control of the Turkish Union of Chambers and Commodity Exchanges. From 1965, when the Justice Party came into power on its own, to 27th May 1979, when Mehmet Yazar became the head of the Turkish Union of Chambers and Commodity Exchanges, the list of the executive board concerning the Turkish Union of Chambers and Commodity Exchanges was decided by the Justice party except Erbakan's presidency of the Turkish Union of Chambers and Commodity Exchanges. In spite of the government's decision of having the

* DEÜ, SBE Tarih Anabilim Dalı, Karşılaştırmalı Tarih Doktora Öğrencisi, İZMİR, e-posta: huseyindp@yahoo.com

 ISSN: 1308-2922

election postponed, it was held on 24th May 1969 at the Turkish Union of Chambers and Commodity Exchanges. Necmettin Erbakan was elected the head of the Turkish Union of Chambers and Commodity Exchanges. After Erbakan had been elected, the government revoked some rights of using quota which were previously carried out by the Turkish Union of Chambers and Commodity Exchanges. Erbakan was suspended from the Turkish Union of Chambers and Commodity Exchanges under police surveillance by the command of the Governorship of Ankara. Erbakan, whose candidacy in the Justice Party was not accepted for the election that would be held on 12th September 1969, entered the parliament as an independent deputy of Konya. The aim of the study is to state the developments during Erbakan's presidency of the Turkish Union of Chambers and Commodity Exchanges along with the reasons. This study also contains a study of the oral history carried out with the important people of the True Path Party and Justice Party.

**Key Words:** Turkish Union of Chambers and Commodity Exchanges, Erbakan, Quota, Industrialist, Merchant

## 1. GİRİŞ

5590 sayılı kanun TOBB'un kuruluş kanunudur. 5590 sayılı kanun 8 Mart 1950'de yürürlüğe girdi. Bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra 6 Şubat 1952'de seçimler tamamlandı ve bugünkü adıyla Türkiye Ticaret, Sanayi Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği (TOBB) kuruldu. (TOBB, 1992: 12; Meço, 1994: 78; Şahım, 1994: 78) TOBB, kamu kurumu niteliğinde tüzel kişiliğe sahip bir meslek kuruluşudur. TOBB, odalar ve borsalar arasındaki birlik ve dayanışmayı gerçekleştirmek, bu dayanışmayı mesleğin genel çıkarlarına göre gelişmesini sağlamak, oda ve borsa görevlilerinin mesleki çalışmalarını kolaylaştırmak, mesleki disiplin ve ahlakı korumak amacıyla kurulmuştur. (TOBB, 1991: 36; Şahım, 1994: 78; Şahım, 1993: 58)

## 2. TOBB, DP, AP İLİŞKİSİ

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle sanayileşme hız kazanmıştı. DP iktidarı döneminde, Türk özel sektörüne yatırım imkânları yaratıldı. Anadolu esnafı, küçük tüccar, küçük esnaf devletin büyük teşvikleriyle, kotalarla, tahsislerle Odalar Birliği'ne görev verilmesi nedeniyle DP'ye yakın olmuştur. (Yalım Erez ile yapılan görüşme, 2 Haziran 2008) TOBB'un güçlü bir sivil toplum kuruluşu haline gelmesindeki en büyük pay DP'dir. (Mehmet Dülger ile yapılan görüşme, 17 Nisan 2008)

Süleyman Demirel'in tek başına iktidara geldiği 1965 yılından, Mehmet Yazar'ın TOBB Başkanlığı'na (27 Mayıs 1979) kadar geçen zaman diliminde, yalnız Erbakan'ın Odalar Birliği Genel Başkanlığı hariç olmak üzere, TOBB yönetim kurulu Adalet Partisi iktidarı tarafından belirlenmişti. Bu durum, TOBB'da Demirel'in hâkimiyetinin bir göstergesidir. (İsmet Sezgin ile yapılan görüşme, 15 Nisan 2008) Demirel, TOBB'un seçim listelerini kendisi hazırlamıştı ve bu seçim listeleri, hem işverenler hem de bölgeler için oldukça önemli dengeler gözetilerek yapılmıştı. (Sönmez, 1987: 168; Güler, 1996: 139) Demirel, Odalar Birliği'ni hâkimiyeti altında tutarak, TOBB'un kamuoyunda beyanat ve toplantılarıyla desteğini aldı ve Odalar Birliği'nden kadrolar da sağlamıştı. (Mehmet Yazar ile yapılan görüşme, 9 Mayıs 2008)

Ticaret ve Sanayi Odasında görev alıp DP'den milletvekili seçilen kişilerin isimleri şöyledir: 1954 seçimlerinde, Hüseyin Tiryakioğlu (Afyon Ticaret Odası Başkanı), Baha Cemal Zağra (Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanlığı), Hasan Maksutoğlu (Edirne Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanlığı), Saadettin Yalım (İzmit Ticaret Odası üyesi), Etem Aybar (Edirne Ticaret ve Sanayi Odası ve Tarsus Ticaret Odası Genel Sekreteri), Bahattin Erdem (Mardin Ticaret Odası Başkanı), Abdülhalim Şatana (Mardin Ticaret Odası Genel Sekreteri), Ömer Güriş (Bafra Ticaret ve Sanayi Odası üyesi), 1957 seçimlerinde, Ömer Başeğmez (Adana Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı), Rahmi Çeltekli (Sivas Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı) (Öztürk, 2000: 13-758; XI. Dönem TBMM Albümü, 1958)

Ticaret ve Sanayi Odası, Ticaret Borsası ve Türkiye Odalar Birliği'nde görev yapıp AP'den milletvekili seçilen kişilerin isimleri şöyledir: 1965 seçimlerinde, Musa Kazım Coşkun (Ankara Ticaret Odası Başkanı), 1969 seçimlerinde, Nevzat Güngör (Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı), Musa Kazım Coşkun (Ankara Ticaret Odası Başkanı), Mustafa Fevzi Güngör (İstanbul Ticaret Odası Meclis üyesi), Feyzullah Çarıkçı (Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı), Nedim Karahalil (Tekirdağ Ticaret Borsası Yönetim Kurulu Başkanı), 1973 seçimlerinde, Yılmaz Ergenekon (Türkiye Odalar Birliği Genel Sekreteri), 1977 seçimlerinde, Yılmaz Ergenekon (Türkiye Odalar Birliği Genel Sekreteri), Ömer Barutçu (Türkiye Odalar Birliği İdari İşler Daire Başkanı). (II. Dönem TBMM Albümü, 1966; III. Dönem TBMM Albümü, 1970; IV. Dönem TBMM Albümü, 1974; V. Dönem TBMM Albümü, 1978)

 ISSN: 1308-2922

## 3.ÖNCESİ ve SONRASIYLA ERBAKAN'IN TOBB BAŞKANLIĞI

Necmettin Erbakan, Şubat 1966'da Odalar Birliği Sanayi Dairesi Başkanlığı'na gelmişti. AP'nin önemli isimlerinden Mehmet Turgut'un teklifini, Demirel'in kabul etmesiyle Erbakan, Ekim 1966'da Odalar Birliği Genel Sekreterliği'ne getirildi. Daha sonra Erbakan, Odalar Birliği yönetim kurulu üyeliğinde de görev aldı. (Yalçın, 1994: 31; Akın, 2000: 16; Teziç, 1976: 337) Erbakan genel sekreter olunca, kendi siyasi düşüncesindeki kişilere Odalar Birliği'nde görev vermiş ve kendi düşüncesindeki amaca hizmet eden derneklere de Odalar Birliği'nden mali destek sağlamıştı. Bir şirkete kredi tahsisi konusunda Demirel ile Erbakan arasında anlaşmazlık yaşandı. Bu anlaşmazlık, ikilinin arasının açılmasına neden oldu. Bu anlaşmazlıktan sonra Erbakan, amacının Odalar Birliği Başkanlığı olduğunu "*Ben umumi kâtiplikte kalacak değilim, gayem Odalar Birliği'ne genel başkan olmaktır*" sözleriyle dile getirmişti. Erbakan'ın, en az 50 milyon liradan oluşan bir sermaye ile Odalar Birliği'nin patronajında bir maden bankasının kurulması önerisinin, AP iktidarınca kabul edilmemesi, bardağı taşıran son damla olmuştu. Bu yaşananlardan dolayı Erbakan, 197 bin lira tazminat verilerek görevinden alınmıştı. (Yıldız; 1969: 11; Poyraz, 1998: 31; Akın, 2000: 16-21)

Görevinden alınan Erbakan, 18 Mayıs 1968 günü yaptığı konuşmada, Türkiye'nin "Avrupa ve Amerika'nın açık pazarı" haline geldiğini söyleyerek, AP'nin ekonomi politikalarını eleştiriyordu. (Ahmad, 1992: 240; Ahmad, 2002: 172) Erbakan, 2 Haziran 1968 günü yapılan kısmi senato seçimlerine, AP'den girmek istedi. Fakat, Erbakan'ın başvurusu kabul edilmedi. Erbakan, 1968 yılında yapılan seçimlerde birliğin yönetim kuruluna girmeyi başardı. Erbakan, Odalar Birliği Başkanı olabilmek için mücadelesine devam ediyordu. (Dilligil, 1994: 11)

Odalar Birliği 23. Genel Kurul Toplantısı'nda, birliğin geçen seneye ilişkin faaliyetleri, bütçesi ve Türkiye'nin iktisadi durumunu ortaya koyan bir raporun müzakeresi yapılacaktı. Bu konudaki Bakanlar Kurulu kararnamesi de Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından onaylanmıştı. Bu duruma göre, Sırrı Enver Batur başkanlığında görevde bulunan, 9 üyeden oluşan yönetim kurulu bir süre daha görevde kalacaktı. Bakanlar Kurulu'nun 7060 sayılı kararına göre, hükümet Odalar Birliği'ndeki seçimleri bir yıla kadar erteleyebilmekteydi. (Cumhuriyet, 24 Mayıs 1969) Bakanlar

Kurulu'nda hükümetin Odalar Birliği'nde seçimleri erteletme kararını öğrenen 200 kadar Erbakan taraftarı olan delege, Cumhurbaşkanı'na telgraf çekerek, kararnamenin onaylanmamasını istemişti. Fakat, kararname Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından onaylanmıştı. (Milliyet, 24 Mayıs 1969)

Odalar Birliği genel sekreterliği görevine son verilen Erbakan, 1968'de gerçekleştirilen kongreye delege olarak katılarak, Yönetim Kurulu'na girmişti. Erbakan'ın amacı, başkan Sırrı Enver Batur'un yerine geçmekti. Erbakan, çalışmaları sonucunda bazı delegeleri kendi tarafına çekmeyi başarmıştı. Bundan dolayı Demirel'in alabileceği tek önlem, Odalar Birliği seçimlerini erteletmekti. Neden olarak da 5 Haziran'da İstanbul'da yapılacak olan Dünya Ticaret Odaları Kongresi gösterildi. Yönetim değişikliği olduğu taktirde, yeni seçilen kişiler deneyimsiz oldukları için, sorunların yaşanabileceği gerekçe olarak gösterilmekteydi. (Olayların Ardındaki Gerçek, Cumhuriyet, 25 Mayıs 1969) Genel seçimlerden sonra yapılacak bir Odalar Birliği seçiminin sonucu, hükümetin istediği yönde olabilecekti. Bundan ötürü hükümet, Odalar Birliği seçimini erteletmek istemişti. (Cumhuriyet, 25 Mayıs 1969) Fakat, hükümetin ertelemesine rağmen, 24 Mayıs 1969 günü Odalar Birliği Genel Kurulu'nda seçim yapıldı. Hükümetin Yönetim Kurulu seçimlerini erteletme kararı bir buçuk saat tartışılmıştı. Erbakan tarafından hazırlanan, 217 delegenin imzaladığı, seçimlerin yapılması yönündeki önergenin gündeme alınması, 286 oyla kabul ediliyordu. (Cumhuriyet, 24 Mayıs 1969) Genel kurulda, yeterlik önergesi verilince, Başkanlık Divanı topluca istifa etmişti. Bundan sonra da Ticaret Bakanı, Başkanlık Divanı, Sırrı Enver Batur ve onu destekleyen delegeler salonu terk ettiler. Erbakan, geçici bir divan kurdurup, yönetim kurulunu feshetmiş ve çıkardığı liste ile seçimleri kazanmıştı.(Yıldız; 1969: 11) Erbakan'ın başkanlığında oluşan yeni Odalar Birliği yönetim kurulu üyelerinin isimleri şöyledir: Necmettin Erbakan (Mersin), Haydar Aryal (İzmir), Orhan Sevinç (Gaziantep), Nedim Karahalil (Tekirdağ), Muzaffer Aksakal (Eskişehir), Necdet Bilgen (Adapazarı), Mustafa Kopuz (İstanbul), Cahit Aydoğan (Ankara), Sıtkı Arpacı (Elazığ). (Cumhuriyet, 25 Mayıs 1969)

Bakanlar Kurulu kararına göre birliğin başkanı Sırrı Enver Batur iken, birliğin genel kurulu kararına göre Necmettin Erbakan'dı. (Cumhuriyet, 27 Mayıs 1969) Erbakan ilk olarak Özel Kalem Müdürlüğü'ne Fuat Akdoğan'ı getirdi. (Cumhuriyet, 29 Mayıs 1969) Erbakan'ın Odalar Birliği Başkanlığına seçilmesinden sonra AP

 ISSN: 1308-2922

iktidarı bir dizi önlemler almaya başladı. İlk olarak, Ticaret Bakanı Ahmet Türkel'in emriyle, Odalar Birliğinin Ankara'daki merkezinin işlemlerine, Bakanlık müfettişleri tarafından el konuldu. (Cumhuriyet, 22 Haziran 1969) Daha sonra ise TOBB'un emrinde olan kota kullanma yetkileri elinden alındı. Odalar Birliğinin emrindeki 20 milyon dolarlık yatırım kotasını kullanma yetkisi elinden alınırken, (Cumhuriyet, 19 Haziran 1969) yine Odalar Birliği emrindeki 500 bin dolarlık "Acil ihtiyaçlar" kotası da Resmi Gazete'de yayınlanan bir genelgeyle Ticaret Bakanlığı'nın emrine verildi. (Cumhuriyet ve Demokrat İzmir, 24 Haziran 1969) Ayrıca, özel sektörün Odalar Birliği kanalıyla karşılanan kota talebinin, Ticaret Bakanlığı'nca karşılanmasına karar verildi. Özel sektörün ihtiyacı için ithal edilmesi gerekli olan maddeler, her kota döneminde Odalar Birliği aracılığıyla yapılmaktaydı. (Cumhuriyet, 27 Temmuz 1969) Hükümetin attığı bu adamlar Erbakan'a yönelikti. Bu önlemlerle Odalar Birliği'nin hareket kabiliyeti sınırlandırılmış oluyordu.

Odalar Birliği genel kurul üyelerinden bir kişi, hükümetin birlik seçimlerini 6 ay ertelemesiyle ilgili kararnamesinin durdurulması istemiyle Danıştay'a başvurmuştu. Aynı zamanda, Necmettin Erbakan, Odalar Birliği'nin emrinden alınan özel sektör yatırım ve acil ihtiyaç kotalarıyla ilgili Ticaret Bakanlığı'nın kararının iptali için Danıştay'a başvurmuştu. (Cumhuriyet, 29 Haziran 1969; Tercüman, 25 Haziran 1969) Danıştay Dava Daireleri Kurulu, Odalar Birliği seçimlerini erteleyen hükümet kararını durdururken, Odalar Birliği Genel Başkanı Necmettin Erbakan tarafından Odalar Birliği emrinden alınarak Ticaret Bakanlığı'na verilen kotayla ilgili davayı ise Erbakan'ın "*Odalar Birliği adına, başvurduğu tarihte, dava açacak bir sıfat ve ehliyeti olmadığı*" gerekçesiyle reddetti. (Tercüman ve Demokrat İzmir, 29 Haziran 1969) Ancak Danıştay, Erbakan'ın Odalar Birliği'nin "*Hukuki başkanı sayılamayacağını, fiili başkan olarak kabul edilebileceğini de*" karara bağlamıştı. Bunun nedeni, hükümetin Odalar Birliği seçimlerini erteleme kararını bütün ilgililere bildirmesine rağmen, Erbakan ve arkadaşlarının kanuni yollardan itiraz etmeyip, zorla seçim yaptırıp, yönetime gelmeleriydi. Bu nedenden dolayı, hükümet Danıştay'a dava açıp, kazandığı taktirde, yönetim kuruluyla birlikte Erbakan'ın başkanlıktan çekilmesi gerekecekti. Fakat, hükümet böyle bir yola başvurmadı. (Milliyet, 29 Haziran 1969)

Danıştay'ın bu kararlarından sonra, Odalar Birliği eski genel başkanı Sırrı Enver Batur, 4 Ağustos 1969 günü Odalar Birliği genel

merkezine gelerek, görevi devralmak istemişti. Erbakan olmadığı için Özel kalem Müdürü Fuat Akdoğan ile 15 dakika görüşmüş, bu girişiminden bir sonuç alamamıştı. Sırrı Enver Batur'un hukuki dayanağı, Danıştay'ın Erbakan hakkında verdiği yetkisizlik ve yapılan seçimlerin usulsüzlüğüne ilişkin kararıydı. (Cumhuriyet, 5 Ağustos 1969) AP hükümeti içinden de Erbakan'ın Odalar Birliği Başkanlığına seçilmesine olumlu yaklaşanlar da bulunmaktaydı. Bunlardan biri de Adalet Bakanı idi. Adalet Bakanı Hidayet Aydıner, Odalar Birliği Genel Başkanlığına seçilmesinden dolayı Erbakan'a tebrik mesajı göndermişti. (Cumhuriyet, 7 Ağustos 1969) Bu arada Erbakan'ın görüşme talebi Ticaret Bakanlığınca kabul edildi. Ticaret Bakanı Ahmet Türkel, Erbakan ve yönetim kurulu üyeleriyle, 7 Ağustos günü makamında görüştü. (Cumhuriyet, 8 Ağustos 1969)

Bu görüşmeden bir gün sonra 8 Ağustos günü Ankara Valiliği'nin emriyle Erbakan Odalar Birliği'nden çıkartıldı. Emniyet güçleri, Odalar Birliği'nin başkanlık odasının kapı kilidini kırarak açtı. Erbakan ise bu gelişmeden sonra Demirel ile siyaset sahnesinde mücadele edeceğini belirtti. (Cumhuriyet, 9 Ağustos 1969) Demirel'in "*Siz Vilayete, Vilayet de Emniyet Müdürlüğü'ne yazılı emir versin, Emniyet de Erbakan'ı Odalar Birliğinden atsın*" emriyle Erbakan, Ankara Emniyet Müdürü İbrahim Ural'ın gözetiminde Odalar Birliği'nden çıkartılmıştı. (Ural, 1987: 155-159; Turgut, 1992: 407-409) Ankara Savcısı Fazıl Alp, Odalar Birliği'ndeki anlaşmazlıkla ilgili olarak soruşturma açtı. Savcılık, açtığı soruşturmada takipsizlik kararı verdi. (Cumhuriyet, 12 Ağustos 1969)

Erbakan, Odalar Birliği'nden polis gözetiminde uzaklaştırıldığında, Demirel ile siyasi alanda mücadele edeceğini söylemişti. Erbakan, AP'ye "*Kırata perhiz lazım, acı ilaç lazım, iman serumu lazım*" sözleriyle yüklenmekteydi. (Çalmuk, 2004: 559) Erbakan, 1969 seçimlerinde AP'den milletvekili adayı olmak istedi. Fakat Demirel, Erbakan'ın adaylığına karşıydı. Erbakan, AP içerisinde yer alan Bilgiç grubuna yakın bir siyasi anlayıştaydı. AP'de Ilımlılar ve Hışımlılar olmak üzere 2 grubun varlığı söz konusuydu. Ilımlılara, Yeminli grupda denilmektedir. AP'nin muhafazakâr kanadının oluşturduğu Hışımlılar diye bilinen grup, Erbakan'ın milletvekili adayı olmasını istemedi. Bu grup, Erbakan'ın adaylığını Demirel'e reddettirdi. (Mehmet Dülger ile yapılan görüşme, 17 Nisan 2008) AP Genel Yönetim Kurulu'nda Erbakan'ın adaylığı için yapılan oylamada, Saadettin Bilgiç ve 6 arkadaşı veto lehinde oy kullanmışlardı. (Demokrat İzmir, 19 Ağustos 1969) Saadettin Bilgiç,

 ISSN: 1308-2922

AP içindeki "Hışımlılar" grubunun, Demirel ise Ilımlı (Yeminli grubun) lideriydi. (Akkaş, 1989: 84) Yeminli gruptaki kişiler, Demirel'e kayıtsız şartsız sadakat göstermişlerdi ve Demirel de bu sadakatlerinin karşılığında parti içi mevkileri onlara vermişti. (Hasan Korkmazcan ile yapılan görüşme, 14 Temmuz 2004) Eski TBMM ve Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli'ye göre, "*1969 seçimlerinden sonra bir iktidarın sahip olduğu genel başkanlık, GİK üyeleri, grup başkan vekilleri, komisyon başkanlarının sayılarını hesaplamışlar ve 117 çıkmış. 117 kişi bir arada bu makamları başkalarına kaptırmadan genel başkanımıza sadık kalarak koruyalım biçiminde bir Yeminliler hareketi oluşmuştu.*" (Ferruh Bozbeyli ile yapılan görüşme, 17 Ağustos 2004)

Erbakan'ın 12 Ekim 1969 seçimleri öncesinde anlaşmazlığı büyütmesi, sürdürmesi AP'nin muhafazakâr kanadından kendisine verilen desteğin artmasına neden olmuştu. Erbakan'ın Odalar Birliği Genel Başkanlığı'na seçilmesi, sanayici-Anadolu tüccarı çekişmesinin sonucudur. (Olayların Ardındaki Gerçek, Cumhuriyet, 6 Temmuz 1969) Bu doğrultuda, Erbakan'ın seçilmesinden sonra İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük illerin ticaret ve sanayi odaları, Erbakan'ın istifasını ve birlik seçimlerinin yenilenmesini istemişlerdi. (Gevgili, 1969: 9) Odalar Birliği'nden bir kişinin siyasette önemli bir yere gelmesi Necmettin Erbakan ile başlamıştır. Demirel, Erbakan,'ı Odalar Birliği Genel Sekreterliğine getirtmişti. Fakat Erbakan, daha sonraki süreçte, siyasi hareketini başlatmasından ötürü Demirel ile görüş ayrılığına düştü. Erbakan genel sekreterliğinde, özellikle Konya ve Mersin delegeleri ağırlıklı olmak üzere, Anadolu'nun bazı delegelerini yanına çekmişti. Erbakan'ın Odalar Birliği Başkanlığına gelmesi, Anadolu'nun İstanbul, Ankara ve İzmir sanayicilerine olan reaksiyonudur. Bu döneme kadar Odalar Birliğine İstanbul, Ankara ve İzmir hâkimdi. Erbakan, Anadolu'nun küçük tüccarının, küçük esnafının, küçük sanayicisinin desteğini arkasına alarak Odalar Birliği Başkanlığına seçildi. (Yalım Erez ile yapılan görüşme, 2 Haziran 2008)

## 4. SONUÇ

Necmettin Erbakan, Odalar Birliği Genel Sekreterliğine Süleyman Demirel'in sayesinde gelmişti. Erbakan'ın siyasi faaliyet içine girmesi, Demirel ile aralarındaki ilişkinin kopmasına neden oldu. Erbakan, kendi siyasi görüşüne yakın olan illerin delegelerini kendi tarafına çekmeyi başarmıştı. Hükümetin erteleme kararına karşın, 24

Mayıs 1969 günü yapılan Odalar Birliği Genel Kurulunda, Erbakan Odalar Birliği Başkanlığına seçilmişti. Erbakan'ın Odalar Birliği Başkanlığına seçilmesinde, Anadolu'nun küçük tüccarının, küçük esnafının, küçük sanayicisinin desteği önemli rol oynamıştır. Erbakan'ın başkanlığı İstanbul, Ankara ve İzmir sanayicilerine, Anadolu'nun orta-küçük esnaf, tüccar ve sanayicisinin tepkisidir.

Erbakan, Odalar Birliği Başkanlığına seçildikten sonra, Odalar Birliği'nin elinde olan bazı kota kullanma yetkileri, AP hükümeti tarafından Odalar Birliği'nin elinden alınmıştır. 24 Mayıs'ta Odalar Birliği Başkanlığı'na seçilen Erbakan, 8 Ağustos günü Ankara Valiliği'nin emriyle, emniyet güçlerinin gözetiminde Odalar Birliği'nden uzaklaştırılmıştır. Erbakan, Odalar Birliği Başkanlığı'ndan uzaklaştırıldıktan sonra, 12 Ekim 1969 seçimlerine AP'den milletvekili adayı olmak için başvurmuştur. AP yönetimi Erbakan'ın adaylığını kabul etmemiştir. Aşırı sağ görüşe sahip olan Erbakan'a, AP içinde siyaset yapmasına izin verilmemiştir. Bunun üzerine seçimlere bağımsız aday olarak giren Erbakan, Konya bağımsız milletvekili olarak Meclis'e girmeyi başarmıştır. Daha sonra Erbakan, 26 Ocak 1970'te Milli Nizam Partisi'ni (MNP) kurmuştur. Milli Nizam Partisi'nin kurulmasını teşvik eden ve genel başkanlık için Erbakan'ın ismini öneren kişi, Nakşibendi şeyhi Mehmet Zahit Kotku'ydu. (Çakır, 2004: 545; Demirhan, 1994: 14, 15; Dilligil, 1994: 14, 15) Erbakan, kendisine Odalar Birliği Başkanlığı için küçük tüccar, küçük esnaf ve küçük sanayicinin verdiği desteğe güvenerek, Odalar Birliği Başkanlığı'ndan uzaklaştırıldıktan sonra siyasete atılmıştır. Bu kesimlerin Erbakan'a desteği siyasette de sürmüştür.

Türkiye'de yarı resmi kuruluşlar, iktisadi ya da fonksiyonel kuruluşlar, kamuoyu oluşturucu kuruluşlar, sınırlı amaçlı dernekler olmak üzere 4 çeşit örgütlenmiş baskı grubunun olduğunu söyleyebiliriz. TOBB, bu ayırımda yarı resmi kuruluşlar grubuna girmektedir. (Turan, 1987: 83, 84)

Baskı gruplarının kamuoyu yaratmasında kullandıkları öğelerden en etkilisi, propaganda kampanyalarıdır. Propaganda, kamuoyu oluşturmada kullanılan bir araçtır. Buna örnek olarak, açık oturumlar, paneller, yazılı ve görsel basında yer alan açıklamalar, kendi alanlarında uzman bilim adamlarınca hazırlan raporlar gösterilebilir. (Akad, 1976: 107, 108) Bunların dışında TOBB'un iktidarı etkilemede uyguladığı yöntemlere çeşitli tarihlerde gerçekleştirilen bölge gezileri ve başkanların toplantılarını da ekleyebiliriz. Özellikle

 ISSN: 1308-2922

sonrasında, TOBB'un Türkiye'de siyasi iktidar üzerinde en önemli baskı gruplarından biri olduğunu söyleyebiliriz.

Odalar Birliğinin gücü tabanından ve ekonomik gücünden gelmektedir. Oda başkanları, Odalar Birliği delegeleri kendi yörelerinde kanaat önderi, sözü dinlenen kişilerdir. Her şeyden önce Odalar Birliği bütün Türkiye'ye yayılmış bir teşkilattır. Her ilde, bazı ilçelerde dahi odalar, borsalar vardır. (Yalım Erez ile yapılan görüşme, 2 Haziran 2008) Baskı grupları temsil ettiği grubun çıkarlarına uygun olan siyasi anlayışın yaşama geçirilmesi için iktidara baskı yapabilirler. Baskı gruplarının amacı kendi çıkarlarıyla örtüşen bir siyasi ve ekonomik ortam oluşturmaktır. (Aybay, 1962: 12; Akad, 1979: 81-111) Bu doğrultuda, TOBB'un 1980 sonrasındaki siyasi iktidarlara istekleri doğrultusunda, bazı kararların alınması için uyarılarda bulunduğunu söyleyebiliriz.

## KAYNAKÇA

### Röportajlar

Ferruh Bozbeyli ile yapılan görüşme, 17 Ağustos 2004.
Hasan Korkmazcan ile yapılan görüşme, 14 Temmuz 2004.
İsmet Sezgin ile yapılan görüşme, 15 Nisan 2008.
Mehmet Dülger ile yapılan görüşme, 17 Nisan 2008.
Mehmet Yazar ile yapılan görüşme, 9 Mayıs 2008.
Yalım Erez ile yapılan görüşme, 2 Haziran 2008.

### Kitaplar ve Makaleler

Feroz, A. (1992). **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Hil Yayınları, İstanbul.

Feroz, A. (2002). **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Akad, M. (1976). **Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri**, Fakülteler Matbaası, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2138, İstanbul.

Akad, M. (1979). **Çoğulcu Demokraside Siyasal İktidar ve Baskı Grupları**, Z Yayınları, İstanbul.

Akın, K. (2000). **Milli Nizam'dan 28 Şubat'a Olay Adam Erbakan**, Birey Yayıncılık, İstanbul.

Aybay, R. (1962). **Baskı Grupları**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul.

Çakır, R. (2004). "Milli Görüş Hareketi", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt: 6 İslamcılık, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 545.

Çalmuk, F. (2004). "Necmettin Erbakan", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce**, Cilt: 6 İslamcılık, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 559.

Demirhan, Ç. (1994). **Milli Nizam'dan Refah'a Erbakan Nereye Koşuyor?**, Tempo Kitapları, İstanbul.

Dilligil, T. (1994). **Erbakancılık ve Erbakan**, Turkish Daily News Matbaa ve Gazetecilik, Ankara.

Gevgili, A. (1969). Günlük "Odalar Birliği Kördüğümü", **Milliyet**, 10 Temmuz 1969, s. 9.

Olayların Ardındaki Gerçek. "Odalar Birliği'ndeki Savaş", **Cumhuriyet**, 25 Mayıs 1969, s. Baş sayfa.

Olayların Ardındaki Gerçek. "Erbakan için Formül", **Cumhuriyet**, 6 Temmuz 1969, s. Baş sayfa.

Öztürk, K. (2000). **Türk Parlamento Tarihi TBMM X. Dönem 1954-1957**, Cilt: II, TBMM Vakfı Yayınları No: 24, Ankara.

Poyraz, E. (1998). **MNP'den FP'ye İhanetin Belgeleri**, MK Yayıncılık, Ankara.

Sönmez, M. (1987). **Kırk Haramiler: Türkiye'de Holdingler**, Gözlem yayıncılık, İstanbul.

Şahım, T. (1994). **Siyasi Katılım ve Baskı Grupları**, Makro Ltd. Şti. Eğitim Yayınları: 6, Ankara.

Teziç, E. (1976). **100 Soruda Siyasi Partiler**, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

TOBB. (1992). **1991-1992 Faaliyet Raporu**, TOBB Yayını, Ankara.

TOBB. (1991). **Ticaret ve Sanayi Odaları Ticaret Odaları Sanayi Odaları Deniz Ticaret Odaları Ticaret Borsaları ve Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Kanunu ve Tüzüğü**, TOBB Yayını, Ankara.

Turan, İ. (1987). **Siyasal Demokrasi Siyasal Katılma Baskı Grupları ve Sendikalar**, Belediye- İş Sendikası Eğitim Yayınları: 6, İstanbul.

Turgut, H. (1992). **Demirel'in Dünyası**, 1. Cilt, ABC Ajansı Yayınları, İstanbul.

Ural, İ. (1987). **Yıkılan Değerler**, Sevilay Matbaası, Ankara.

Yalçın, S. (1994). **Hangi Erbakan**, Başak Yayınları, Ankara.

Yıldız, A. (1969). İşin İçyüzü "İki AP'linin Mücadelesi", **Milliyet**, 26 Mayıs 1969, s. 11.

 ISSN: 1308-2922

**Tezler**

Akkaş, S. (1989). *Adalet Partisi ve İdeolojisi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

Güler, F. D. (1996). *Türkiye'nin Yakın Siyasetinde Bir Örnek Olay: Adalet Partisi*, A.Ü. S.B.E., Ankara.

Meço, A. (1994). *Türkiye'de İşveren Örgütleri*, Ankara Üniversitesi SBE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Şahım, T. (1993). *Türkiye'de Yönetime Katılma ve Yönetimi Etkilemede Baskı Gruplarının Rolü TOBB ve TÜSİAD Örnekleri*, Gazi Üniversitesi S.B.E., Ankara.

**II. Dönem TBMM Albümü**. (1966). TBMM Basımevi, Ankara.

**III. Dönem TBMM Albümü**. (1970). TBMM Basımevi, Ankara.

**IV. Dönem TBMM Albümü**. (1974). TBMM Basımevi, Ankara.

**V. Dönem TBMM Albümü**. (1978). TBMM Matbaası, Ankara.

**XI. Dönem TBMM Albümü**. (1958). TBMM Matbaası, Ankara.